

## **O'ZBEK ADABIYOTIDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR MASALASI (XURSHID DO'STMUHAMMAD HIKOYALARI MISOLIDA)**

**Jalilova Zarina Sadriddinovna**

Buxoro innovatsion ta'lim  
va tibbiyot universiteti assistenti  
jalilovazarina [9389@gmail.com](mailto:9389@gmail.com)

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada o'zbek adabiyotining yetakchi vakili Xurshid Do'stmuhammadning hikoyalaridagi ruhiy tahlil, psixologizm masalalari yoritilgan. Uning hikoyalaridagi qahramonlar ruhiy holari ramziy obrazlar orqali ochib ko'rsatilgan. Hikoyalaridagi modern adabiyot unsurlari tahlilga tortilgan.

**Kalit so'zlar:** hikoya, ijodiy uslub, ruhiy tahlil, modernizm, badiiy obraz, obrazlilik, detal, realizm, shartlilik, tabiiylik.

**Kirish:** Xurshid Do'stmuhammad bugungi o'zbek nasrining, prozasining yangi uslubga va tasviriy izlanishlarga o'z hissasini qo'shib kelayotgan ijodkorlardan biri. U A. Kamyu, L Tolstoy, Kafka va Edgar Po ijodini puxta o'rgangan. Buyuk so'z ustalarining asarlarida o'ziga yetarli tajribalar orttirgan adib o'z asarlarida modern an'alarini ham davom ettirib kelmoqda. U o'z asarlarida jumladan hikoyalarida bugungi kun ,ayniqsa, jamiyatdagi muammolarni shahar adabiyoti mansabga egalik kasali, o'zbek millatiga xos bo'lgan ma'naviy qadriyatlarning bugungi kunda oqsab borayotgani haqida o'z asarlarida zamonaviy tahlillar orqali tasvirlab beradi. Insonlarning ma'naviy salohiyati, ularning ma'naviy bo'shlig'i, ijtimoiy hayotdagi nohaqliklar, riyokorlik, ikkiyuzlamachilik kabi muammolar keskin tanqid qilinadi. Bu esa zamonaviy jamiyat voqea-hodisalariga va muammolariga yozuvchining o'z munosabatini aks ettiradi. Muallif har bir yaratgan asarlarida zamonaviylik unsuri bor ekanligini uchratish mumkin. Hikoyalarida an'anaviylik va zamonaviy dunyo o'rtasidagi kurash doimo aniq tasvirlanadi. Bu esa insonlarning o'zini anglashiga, oila va jamiyat doimo uyg'unlikda faoliyat olib borishi zarur ekanligini tasdiqlaydi.

Ijodkorning zamonaviy ruhda yozilgan hikoyalari talaygina, biz tahlilga

tortayotgan “Otamning oshnasi” hikoyasi ham ayni zamonaviylik mavzusi ufurib turgan asarlardan biri hisoblanadi. Hikoyada bosh qahramonni tilidan aytilgan ushbu iqtibosni keltirsak: “Otam futbolga qiziqmaydi, shuning uchun oshnasi kechikayotganiga parvo qilmay ko’prik panjarasiga bemalol suyanib turibdi. Men esa gurra-gurra stadion tomon oshiqayotgan ishqibozlar oqimini ko’rib ichim tatalab ketyaoti. Anhorga qarayman – to’lib oqayotgan o’ynoqi suv ham futbol tomoshasiga shoshayotgandek. Otamdan ruxsat tegsa jonim boricha stadion tomon yuguraman-a”[1]. Ushbu hikoyadan shunday mazmun anglashiladiki, bolaning otasi sportga qiziqmasligi, bolaning o’zi esa sportga qiziqishi kuchli ekanligini ko’rishimiz mumkin. Qolaversa, ushbu hikoya o’zbek adabiyotida insoniy munosabatlar, mehr-oqibat, hayot haqiqati kabi masalalarni to’la namoyon etgan asarlar sirasiga kiradi. Hikoyada muallif bosh qahramon ham hikoyachi hisoblanib, bolalik xotiralarini hikoya qiladi hamda otasining oshnasi bilan yuz bergan uchrashuvlari va ularning o’rtasidagi munosabatlar haqida so’zlab beradi. Asarda insoniylik, sadoqat, o’tganlarga hurmat kabi tuyg’ular chuqur badiiy tasvirlar orqali aks ettirilgan.

Xurshid Do’stmuhammad hikoyalarida asosiy e’tibor inson ruhiyati masalasiga qaratiladi. Sababi adabiyotning bosh maqsadi ham insonni tasvirlash, uchun ichki olami-kechinmalarini tahlil qilishdan iborat. Muallif asarlarida o’ziga xos teranlik, falsafiy mushohada, realizm alomatlarini uchratish mumkin.

**Adabiyotlar tahlili va metodologiya.** Zamonaviy nasrning yetuk vakili Xurshid Do’stmuhammad ijtimoiy hayotning eng dolzarb mavzularida ijod qilib kelmoqda. Muallifning zamonaviy ruhda yozilgan hikoyalari hamisha kitobxonlarga qiziqish uyg’otayпти. “Otamning oshnasi” nomli hikoyasi haqida ko’plab taniqli adabiyotshunos olimlarning fikr-mulohazalari mavjud bo’lib ulardan birining iqtibosini adabiyotlar sharhi sifatida keltirib o’tsak: “Otamning oshnasi” nomli hikoyasi o’ta zamonaviy ruhda yozilgan bo’lib, o’z navbatida, falsafiylikka ham moyil. Bu falsafiylik, eng avvalo, yozuvchining o’ziga xos

mahorati orqali bayon etilgan voqea bayonining tabiiy tasvirida ko'zga tashlanadi. Muallif badiiy ijodga aloqador adabiy makon va zamon, badiiy detal va personajlarga yuklatilgan vazifani juda o'z o'rnida taqsimlagan "[2]. Yozuvchining fikricha har bir hikoya uchun yangicha ijodiylik, kayfiyat va g'oya kerak bo'ladi. Muallifning har bir yaratgan hikoyalarda yangicha uslub jilolari borligi ko'rinib turadi. Bu esa adibning ijodiy uslublari rang-barang ekanligi eng asosiy xususiyatlari hisoblanadi.

**Muhokama va natijalar.** Xurshid Do'stmuhammad hamisha yangilikka intilayotgan adib sifatida tanilgan. O'z asarlarida ezgulik va razolat, xoinlik kabi muammolarning badiiy talqinini yaratadi. Ijodkor "Beozor qushning qarg'ishi" nomli hikoyalar to'plamiga kiruvchi asarlarda realistik alomatlari ko'rinib turadi. Hikoyachi ba'zi hikoyalarda voqeani to'la –to'kis bayon etmaydi, aksincha, kitobxonga qanday xulosa chiqarishni havola etadi. Bu esa kitobxonning tafakkur mahsulini oshishiga xizmat qiladi. Shunday hikoyalardan biri muallifning "Otamning oshnasi" nomli hikoyasi. Adib zamon voqealaridan uzilib qolmagan holda asarni yaratadi. "Zamon voqealaridan uzilmagan, uni ziyrak kuzatib yurgan o'quvchi aytilmagan bor gapni tushunadi, hikoya davomida yuragida asta-sekin qo'zg'algan dard uni mutolaadan keyin ham ancha vaqtgacha qo'yib yubormaydi. Ayni shu tarzda asarlarida yozuvchi ezgulik va yovuzlik har qanday sharoitda yonma-yon mavjudligini ko'rsatadi, bu tushunchalarni bir nuqtada jamlay oladi va buning oqibatida voqealar yoki holatlarning suratan sokin, siyratan shiddatli kechishini ko'zimiz bilan emas, botiniy nigohimiz bilan ko'rishga majbur qiladi" [3]. Xurshid Do'stmuhammadning hikoyalari haqida ko'plab adabiyotshunos olimlar o'z fikr va mulohazalarini bildirib o'tganlar. Quyidagi iqtibosdan ham bilib olish mumkinki, muallifning poetik mahorati ham hikoyalarda ezgulik va yovuzlik kabi tushunchalarni bir nuqtada birlashtira olgan. Voqealar rivojini tasvirlashda ramzlardan o'rinli foydalangan.

**Xulosa va takliflar.** Ko'rib turganimizdek, muallif qahramonlarning hech birini shunchaki tanlamagan. Qahramonlar o'rtasidagi samimiy va salbiy

munosabatlar asar haqiqatini ochishga xizmat qiladi. Xurshid Do'stmuhammad ijodining asosiy yutug'i asarlaridagi o'ziga xoslik shundan iboratki, muallif ortiqcha tafsilotlarga berilmay qahramonlarning real hayotini hayotiy tasvirlaydi. Ijodkor inson obrazini to'la qonli yaratishda, uning xarakterini ochib berishda badiiy psixologizmdan mahorat bilan foydalanadi. Badiiy psixologizm esa qahramon ruhiyatini ochib berishga, qahramonning xatti-harakatini, gap-so'zlarini psixologik jihatdan asoslab berishga xizmat qiladi. Muallif har bir yaratgan qahramoni jamiyat uchun, undan kerakli xulosani chiqarib olish uchun muhim ko'prik vazifasini o'taydi. U asarlarini o'zidan, ijtimoiy hayotdan kelib chiqib yaratgani asar jozibasini yanada oshiradi. Adib asarlarini mutolaa qilgan har bir kitobxon, voqealar hayotdan olinganligiga guvoh bo'ladi. Qolaversa, Xurshid Do'stmuhammad xalqimiz adabiy-estetik ehtiyojlarini qondirishga, kitobxonning estetik didini shakllantirishga intilib kelayotgan taniqli olimlardan biri sanaladi. Shu bois ham uning asarlarini o'qib tahlil qilish bugungi davrning dolzarb vazifalaridan biri bo'lib kelmoqda.

#### **Adabiyotlar ro'yxati.**

1. X. Do'stmuhammad. "Beozor qushning qarg'ishi". - Toshkent.: 2006, 511 b. 168-bet.
2. D. To'rayev. "Rangin tasvirlar jilosi". T.: "Akademnashr". 2014. B. 54-97.
3. X. Davron. "Xurshid Do'stmuhammad kitobini o'qib". 2008 y.
4. Qozoqboy Yo'ldoshev. "Yoniq so'z". - T.: 2006, 137-138-betlar.
5. Dilmurod Quronov. Adabiyotshunoslikka kirish. - T.: 2004-yil, 64-bet
6. G. Sattorova. "90-yillar o'zbek hikoyachiligi milliy xarakter muammosi". - T.: 2002 3-bet.